

**НАЦИОНАЛНО ВЪНШНО ОЦЕНЯВАНЕ
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА – X КЛАС, 14 ЮНИ 2022 ГОДИНА**

ТЕКСТ 1.

Прочетете текста и изпълнете задачите от 1. до 6. включително.

През 2006 година президентът на община Неца, регион с двумилионно население в периферията на град Мексико, решава, че полицейските му служители трябва да станат „по-добри граждани“. Той им дава списък с книги за четене, включващ „Дон Кихот“, есето върху мексиканската култура „Лабиринтът на самотата“, „Сто години самота“ на Маркес, както и творби на Антоан дьо Сент-Екзюпери, Агата Кристи и Едгар Алън По.

Началникът на полицията Хорхе Амадор вярва, че четенето на художествена литература ще обогати подчинените му най-малко по три начина. Първо, ще предостави възможност да обогатят речника си. Второ, по този начин полицаите биха могли да получат житейски опит чрез посредник. Освен това според Амадор съществува и една морална полза: „Да рискуваш живота си, за да спасиш живота и собствеността на другите, изисква дълбока убеденост. Литературата може да подсили тази убеденост, като предложи образци на себеотрицание. Надяваме се общуването с литературата да затвърди вярата на полицаите ни в ценностите, които са се заклели да защитават“.

Всъщност полицейският началник в Мексико е класифицирал три аспекта на преживяването „четене на художествена литература“: език, свят и съпреживяване. В есето си върху германския реализъм Джордж Елиът пише: „Най-голямата облага, която получаваме от твореца, независимо дали е художник, поет или романист, е задълбочаването на състраданието... Изкуството е най-близкото до живота нещо; то е начин за натрупване на опит и извеждане на контакта с ближните отвъд границата на собствената ни участ“.

Още от времето на Платон и Аристотел художественото повествование провокира две важни дискусии: едната е съсредоточена около въпроса за подражанието на реалността (какво представя художественото творчество), а другата – около въпроса за съпричастността на читателя и как художественото повествование я задейства. Постепенно тези вечни дискусии се сливат и вече се приема, че съпреживяването зависи по някакъв начин от правдоподобното изображение на света в една творба: ако възприемаме този измислен свят истинно, способността ни да изпитваме съпричастност в действителния свят, се задълбочава, защото източникът на нашето състрадание е „въображаемото поставяне на мястото на страдащия“.

Все пак човек не чете само с цел да извлече полза, а защото книгите доставят удоволствие и ни вълнуват.

По Джеймс Уд, литературен критик
Как действа литературата (със съкращения)

1. Към кой от стиловете се отнася текстът?

- А) художествен
- Б) разговорен
- В) официално-делови
- Г) научен

2. Защо е възложено на полицейските служители да прочетат определени книги?

- А) за да се запознаят с повече световноизвестни творби
- Б) за да им се внуши любов към художествената литература
- В) защото четенето на книги ще ги направи по-добри граждани
- Г) защото така ще опознаят по-добре мексиканската култура

3. Кое според текста на Джеймс Уд предизвиква съпричастност у читателя към съдбата на литературните герои?

- А) въздействащият външен вид на героите в една художествена творба
- Б) достоверността на изградения в художествения текст условен свят
- В) увереността, че текстът проследява действителни събития
- Г) съзнанието, че някой от героите има същата съдба като нашата

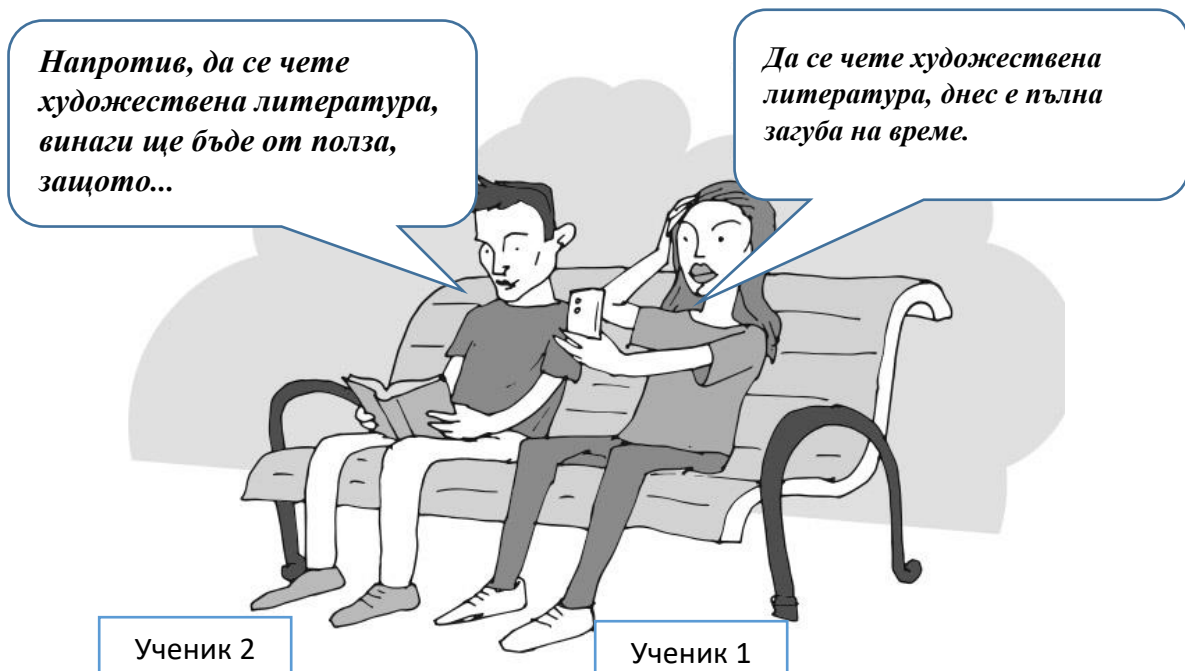
4. С коя дума може да се замени подчертаната дума в изречението, без да се промени неговият смисъл?

Всъщност полицейският началник в Мексико е класифицирал три аспекта на преживяването „четене на художествена литература“: език, свят и съпреживяване.

- А) варианта
- Б) страни
- В) начина
- Г) части

5. Като имате предвид информацията от текста, в листа за отговори запишете ЕДИН проблем, който от древността до днес провокира дискусии за художественото творчество.

6. Като имате предвид информацията от текста, в листа за отговори запишете ДВА аргумента, с които Ученик 2 може да се мотивира.

ТЕКСТ 2.

Прочетете текста и изпълнете задачите от 7. до 11. включително.

Удивителната българска пещера Дяволското гърло се намира в Западните Родопи, близо до село Триград и на 17 км от град Девин. Обектът омагьосва хората с възможността да се докоснат до частица от тайнствения и страшен подземен свят. Пещерата е пропадна и неразклонена. Входът ѝ наподобява дяволска глава, в гърлото на която от височина 42 метра се изливат водите на река Триградска и образуват най-високия подземен водопад на Балканския полуостров. Заради оглушителния грохот това място е наречено Бучащата зала. На около 400 м от входа водите на реката се губят в сифон, дълъг повече от 150 м, а след него по 60-метрова галерия подземната река напуска пещерата и излиза отново на повърхността през друга пещера.

Първият опит за влизане в Дяволското гърло е направен през 1962 г. от алпинисти, но изследването е прекратено поради липсата на добро оборудване. Шест години по-късно нивото на река Триградска се покачва значително и тя завлича всичко по пътя си в гърлото на пещерата. Нищо от това никога не излиза на изхода на реката.

Феноменът се прочува бързо. През 1970 г. двама млади леководолази решават да проучат какво се случва с предметите, попадащи в пещерната река. Двамата влизат срещу течението ѝ, но не се завръщат. Организираната спасителна акция е неуспешна. През следващото десетилетие се правят редица нови опити да бъде разкрита загадката на родопската пещера, но те са безрезултатни. Според гръцки спелеолози тайнствената река излиза в Гърция.

Българските спелеолози осъществяват интересен експеримент – пускат боя в реката, за да проверят дали ще се появи от другата страна. Според изчисленията им при разстояние от 250 м и при съответните дебит и скорост на течението оцветената вода трябва да се покаже след пет до осем минути. Това обаче не се случва за очакваното време – боята излиза в другия край след два часа. Изчисленията сочат, че водата се губи в протежение на 25 км, но къде – никой не може да каже. Направените различни хипотези остават недоказани. Според една от тях под основната зала на пещерата има друга, по-голяма галерия. Вероятно тя действа като сифон, който непрекъснато върти водата и по някакъв начин я задържа. Но това си остава само догадка.

7. В кой ред е посочен синоним на употребената в текста дума *хипотези*?

- А) експерименти
- Б) предположения
- В) загадки
- Г) изчисления

8. Употребената в текста дума *спелеолози* е:

- А) домашна дума
- Б) историзъм
- В) неологизъм
- Г) термин

9. Кое е вярно според информацията от текста?

- А) Пещерата Дяволското гърло в Родопите е с много разклонения.
- Б) Гръцки спелеолози правят интересен експеримент и пускат боя в реката.
- В) В пещерата е най-високият подземен водопад на Балканския полуостров.
- Г) Името си пещерата е получила заради оглушителния грохот на водопада.

10. Кое според текста възпрепятства първото проучвателно влизане в пещерата Дяволското гърло?

- А) внезапно придошлата река Триградска
- Б) неподходящата екипировка на алпинистите
- В) бавното изтичане на оцветената вода
- Г) фаталният край на младите леководолази

11. В листа за отговори запишете ДВА фактора, които българските спелеолози имат предвид при провеждане на своя експеримент.

ТЕКСТ 3.

Прочетете откъса от разказа „Дърво без корен“ от Николай Хайтов и изпълнете задачите от 12. до 20. включително.

Питаш ме как се казвам... Благодаря ти, благодаря! Аз една година вече съм в този град, всеки ден – кажи-речи – сядам на тази пейка и досега никой не ме е попитал как се викам. Ама ни-кой! Ти си първият и затова ти благодаря. Да си жив и здрав и на мойто положение – дай си боже – никога да не дохождаш!

Да съм гладен и жаден – не! Ако ме гледаш отвънка – всичко ми е пълно и равно. Дъщеря ми – женена, живее си в село, детето ѝ – здраво, мъжът ѝ – председател, синът ми е в министерството, дето се вика, първият помощник, инженер с диплома като чаршаф, с автомобил го вземат и връщат. Жена му – докторица, на заплата, къпят се в порцеланово корито. Яденето ми – ядене, креватът ми – креват, сам в стая и пак съм зле, зле и зле, та няма накъде! Ударил съм назад, отмалявам и се стопявам. Не ми се яде, не мога да заспя и все ми се въртят разни шашави работи в акъла, а пък няма на кого да кажа... Кажа ли – изнамират ме за луд.

Взemi едно просто, никакво нещо: киселото мляко. Казвам на сина ми Кирча:

– Нека бе, Кирчо, аз да ходя да купувам киселото мляко! Иде – върне се човек, хора види, хора го видят, „прошари се“, дето се вика... Нали?

– Няма – казва – да ходиш! Както си занесен, ще вземе да те прегазни некое моторно средство и сетне кому беля на главата? – Мене! Седи си, казва, вкъщи! Гледай си кефа!

И аз – вкъщи. Какво да правя! Една къща – кон в нея да разиграваш, апартамент!... Накитено вътре, наредено, подредено, само, дето се вика, ти си артък... Килим до килим, да не смееш да ги настъпиш. Паркетът – излъскан, хай си шавнал, хай си паднал!

– Разполагай се вътре! – казва ми синът. – Разполагай се, живеи си, яж, пий и за нищо не мисли!

Как бе, джанъм, да живея? С кого? С трапезарията ли, или с буфета, като ги няма сина и снахата от заран до вечер... Заран отидат, вечер се върнат и с връщането – залепят се на ваджишката кутия кино да гледат, докато стане време за спане, и тогава – „лека ти нощ!“. „Лека нощ“, „довиждане“, „довиждане“, „лека нощ“ – с тия думи се срещаме и изпрашаме има вече година и кусур.

Хайде, докато беше детето им вкъщи – пак добре. Поиграеш си, поведим се и току-виж, разсеяли се мъглите от главата ми, но тая снаха, опустяла – боже прости! – взе, че го махна и го даде на детски ясли, та идва сега в неделята веднъж.

12. Къде се намира героят разказвач, когато споделя терзанията си?

- А) в собствения си дом
- Б) в апартамента на сина си
- В) в градския парк
- Г) в родната си къща на село

13. Какво означават думите на героя разказвач в контекста на откъса?

Ако ме гледаш отънка – всичко ми е пълно и равно.

- А) Героят разказвач като цяло е удовлетворен от живота си.
- Б) Всичко, с което героят се храни в дома на сина си, е безвкусно.
- В) Разказвайки историята си, героят постига хармония с близките си.
- Г) В новия градски бит на героя няма видими недостатъци.

14. В контекста на откъса от разказа думата *накитено* означава:

- А) украсено
- Б) почистено
- В) боядисано
- Г) разтребено

15. Защо синът на разказвача не разрешава на баща си да ходи до магазина?

- А) Страхува се, че баща му може да се дезориентира в непознатия град.
- Б) Притеснява се, че баща му може неволно да му създаде неприятности.
- В) Опасява се, че възрастният му баща може да изпитва страх от големия град.
- Г) Бои се, че със селския си манталитет баща му може да го изложи пред хората.

16. Чрез разказа от първо лице НЕ се постига:

- А) саморазкриването на героя разказвач, осъществено чрез езиковия изказ
- Б) предизвикването на по-голяма съпричастност към съдбата на героя разказвач
- В) осмиването на разказвача, попаднал в непривична за него нова среда
- Г) показването на градското битие от гледна точка на идващия от село герой

17. Защо героя разказвач го *изнамярат... за луд*?

- А) Не е нормално да разполагаш с всички удобства и да се чувстваш зле.
- Б) Героят разказвач презира създадения битов комфорт в дома на сина си.
- В) Героят не проумява несравнимите предимства на живота в града.
- Г) Близките на героя не разбират преживяванията и ценностите му.

18. Като имате предвид откъса, в листа за отговори СЪС СВОИ ДУМИ запишете ДВА примера за отчуждението между хората в града.

19. В листа за отговори запишете какво решение е най-вероятно да вземе героят като резултат от отчуждението.

20. В листа за отговори запишете какво се постига чрез използването на диалектни думи в речта на героя.

21. Формулирайте в 4 – 5 изречения СОБСТВЕНА теза по темата *Човекът и общуването*.

22. Препишете текста, като редактирате допуснатите 8 грешки в ученически писмен текст.

В творчеството на Елин Пелин присъства мотива за женската хубост. Сред героините му безспорно се отличава Албена. Нейната походка и правата ѝ снага привлича погледа от далече. В едноименната творба от Вечери в Антимовския хан, женската красота поражда греха и последвалото го престъпление. Греховната любов на Албена разрушава семейството ѝ за което тя е заклемена.

23. Предайте в резюме съдържанието на откъса от творбата „Дърво без корен“ така, че да го разбере читател, който не е чел Хайтовия разказ.